

Mirosława Zalewska-Pawlak

*Uniwersytet Łódzki**

E-mail: mirosława.zalewska@uni.lodz.pl

ORCID: 0000-0001-9935-8659

O teorii wychowania estetycznego Ireny Wojnar. Aspekt historyczny i autobiograficzny**

Summary

ON IRENA WOJNAR'S THEORY OF AESTHETIC EDUCATION. HISTORICAL
AND AUTOBIOGRAPHICAL ASPECTS**

The purpose of the considerations presented here is to recall and interpret the significance of Irena Wojnar's scholarly achievements in the field of aesthetic education theory in relation to Polish and European pedagogy. The analysis undertaken is of a historical nature with elements of comparative methodology. It is based on Professor Wojnar's works on aesthetic education as well as her comments included in published interviews. Three distinct stages of her scientific creativity can be distinguished: 1. from the mid-1960s to the mid-1970s, 2. from the mid-1970s to 2000, and 3. from the year 2000 onwards. The author asks a question about what constitutes the topicality and universality of Wojnar's theory of aesthetic education. The result of the analysis highlights the importance of her publications in breaking the one-dimensionality of socialist pedagogy, creating a universal concept of an open-minded attitude through art – creating a contemporary homo aestheticus. Attention is drawn to the marginalisation of Wojnar's scholarly output, highly regarded internationally, for example in Italy. The article highlights the enduring values and the topicality of Wojnar's innovative concepts stemming from the humanistic orientation of education that is so needed at present.

Keywords: aesthetic education theory, aesthetic education, Irena Wojnar's legacy, history of pedagogical thought, aesthetics

* Wydział Nauk o Wychowaniu UŁ, ul. Pomorska 46/48, 91-408 Łódź

** Finansowanie publikacji: Uniwersytet Warszawski

*Pamięci profesor Ireny Wojnar
z wdzięczności za jej wielokrotne życzliwe wsparcie,
także w chwilach zwątpienia.*

Problemy wychowania estetycznego w polskiej pedagogice na przełomie lat 50. i 60.

Pierwsze publikacje Ireny Wojnar z połowy lat 60. ukazały się w okresie wielkiego zainteresowania pedagogów problematyką edukacji estetycznej. Okres między rokiem 1945 a 1965 można określić czasem troski o zachowanie tradycji wychowania estetycznego. Przede wszystkim pedagogzy kultury, jak Bogdan Nawroczyński, Bogdan Suchodolski, Stefan Szuman podejmowali problemy wychowania estetycznego. Okres względnego zainteresowania wychowaniem estetycznym można dostrzec od roku 1958, kiedy w Polskiej Akademii Nauk podjęto dyskusję na ten temat. Pojawiły się wówczas artykuły w „Ruchu Pedagogicznym” i „Kwartalniku Pedagogicznym”. Ważna była krytyczna ocena ówczesnej sytuacji w zakresie wychowania estetycznego sformułowana przez Bogdana Nawroczyńskiego (1959). Jego zdaniem poziom kultury estetycznej był tak niski, że można było mówić o kryzysie życia kulturalnego, „To prowadzi do zubożenia wewnętrznego, to degraduje w porównaniu z innymi narodami” (Nawroczyński, 1959, s. 29).

Podobne stanowisko w obronie kultury estetycznej zajęli Bogdan Suchodolski i Stefan Szuman. Suchodolski w 1959 r. przedstawił swoją koncepcję kultury estetycznej związanej ze zmieniającą się rzeczywistością społeczną i techniczną (Suchodolski, 1959). Tekst ten został wznowiony w wydanej w 1965 r. antologii *Wychowanie przez sztukę* pod redakcją Ireny Wojnar (1965).

W roku 1959 została nakreślona zmiana kierunku rozwoju wychowania estetycznego, a dla tego obszaru badań wprowadzono pojęcie *wychowania przez sztukę*. Pytanie, jakie postawił Suchodolski, wyznaczając tę nową tendencję, brzmiało: „Co może dawać sztuka ludziom współczesnym?” (Suchodolski, 1959, s. 26). W odpowiedzi sam wyznaczył trzy podstawowe funkcje wychowawcze sztuki: poznawczą, kompensacyjną i autokreacyjną.

Pojęcie wychowania przez sztukę jako integralna część wychowania estetycznego zostało wprowadzone przez Suchodolskiego niezależnie od koncepcji Reada uznanego w Europie za twórcę tej teorii. Dzieło Reada *Wychowanie przez sztukę* wydane w 1943 r. opublikowano w Polsce w 1976 r. dzięki inicjatywie Wojnar (Read, 1976). Poglądy Reada były jej bliskie i wielokrotnie je przytaczała w swoich pracach. Podkreśliła jednak oryginalność obydwu twórców i wskazała na różnice.

W ocenie Wojnar cele i treść wychowania estetycznego Suchodolski opisał w latach 1959–1968. Jego koncepcja wychowania przez sztukę wyróżniała się rozległym kontekstem naukowym uwzględniającym teorię kultury, filozofię: „a przede wszystkim pojawia się jako logiczny fragment procesu wychowawczego w obszarze kultury, którego sztuka jest istotnym składnikiem” (Wojnar, 1980, s. 236).

Nowatorstwo idei wychowania estetycznego w twórczości Ireny Wojnar w latach 60.

W połowie lat 60. ukazały się pierwsze znaczące publikacje książkowe Wojnar. Były to: *Estetyka i wychowanie* (1965); *Perspektywy wychowawcze sztuki* (1966); *Nauczyciel i wychowanie estetyczne* (1968) i wymieniona wcześniej antologia *Wychowanie przez sztukę* (1965). Towarzyszyły temu publikacje w czasopismach pedagogicznych, studiach estetycznych, także włoskich i francuskich. Istotne było prezentowanie przez Wojnar polskim pedagogom aktualnej problematyki wychowania estetycznego na świecie, na podstawie wydawnictwa *Revue d'Esthetique* oraz relacji z międzynarodowych konferencji (Piejka, 2013). Znacząca ilość i różnorodność własnej twórczości naukowej prezentowanej równolegle z ukazywaniem tendencji światowych stanowią jedną z charakterystycznych cech aktywności naukowej Wojnar. W opisywanym okresie początków jej twórczości naukowej w skali krajowej, jak i zagranicznej, nie mogła być ona niedostrzeżona przez pedagogów.

Prestiż międzynarodowy i liczne prace Suchodolskiego, zwłaszcza po tłumaczeniach jego książki *Wychowanie dla przyszłości* (1968), wzmacniały międzynarodową pozycję teorii wychowania, bowiem stanowiła ona integralną część jego pedagogiki.

Suchodolski doceniał rolę wychowania estetycznego w kształceniu ogólnym, o czym świadczą wydawane w latach 1958–1966 podręczniki pedagogiki, zawierające rozdział o wychowaniu estetycznym przygotowany przez Wojnar. Zmieniona wersja tego podręcznika pod nazwą: *Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów dla nauczycieli* wydana została w 1985 r. (Piejka, 2013, s. 29). Znały się inne rozprawy i dyskusje, w których uczestniczyła – opublikowane pod redakcją Suchodolskiego. Pierwsze prace publikowane pod jego redakcją naukową lub współautorskie stanowiły dla Wojnar cenną inspirację przez wszystkie lata jej działalności naukowej.

W wywiadach Wojnar podkreślała ogromne znaczenie wsparcia i aprobaty dla swoich badań naukowych wyrażanych przez Suchodolskiego, którego określała mianem mistrza. Pisała:

Profesor był więc inicjatorem, inspiratorem, entuzjastą moich studiów i samego doktoratu, dodawał odwagi [...] miałam poczucie, że udało mi się wymyśleć coś intelektualnie i praktycznie

nowego. Dzięki studiom i książkom włączyłam się do światowego ruchu na rzecz wychowania przez sztukę (Bugaj, Kwiatkowski, Wojnar, 2005, s. 13).

W swojej analizie współczesności wskazywała na momenty i zjawiska, które aktywizowały do podejmowania wychowania przez sztukę w badaniach czy praktykach wychowawczych. Warto wspomnieć w tym kontekście pracę *Perspektywy wychowawcze sztuki* (1966) czy współautorską publikację z Suchodolskim *Nasza współczesność i wychowanie* (1972).

Okres do pierwszego wydania *Teorii wychowania estetycznego* (1976) był etapem intensywnego prezentowania różnych treści wiążących wychowanie estetyczne z kształceniem ogólnym. To wyzwalało impuls i inspirację dla pedagogów oraz nauczycieli do innowacyjnego myślenia i działania. W czasach PRL-u była to alternatywa dla poszukujących innej perspektywy edukacji wolnej od politycznej indoktrynacji. Stanowiła prezentację wolnej myśli z otwarciem na wiedzę o indywidualnym rozwoju w pedagogice socjalistycznej.

Z perspektywy historii myśli pedagogicznej XX i początku XXI w. nie było takiego pedagoga, który by jak Wojnar rozpoczynał swoją działalność naukową równolegle w dwóch nurtach: polskim i europejskim. Twórczość naukowa Uczonej, łącząca prezentacje własnych dokonań z odniesieniami do koncepcji europejskich i światowych, jest swoistym fenomenem, który wniósł polską pedagogikę w nurt europejski i światowy, w relacji sztuka–wychowanie. Pedagodzy podejmujący badania i nauczyciele realizujący w praktyce idee wychowania estetycznego Wojnar, mogli mieć podstawę, by czuć się współdziałającymi z europejskimi kolegami na rzecz edukacji przez sztukę.

W *Estetyce i wychowaniu* Wojnar zaprezentowała swoją idee przewodnią relacji człowiek–sztuka, była nią postawa otwartego umysłu. Chociaż geneza wynika z teorii filozoficznej, określając ją w kontekście pedagogicznym poprzez opis czynności psychicznych. Wydzieliła cztery czynniki, co jak zaznaczyła miało charakter metodyczny, gdyż zasadniczą cechą postawy otwartego umysłu jest jego integralność. Stanowiły je: wyostrenie sposobu postrzegania, rozszerzenie zakresu doświadczeń, wzbogacenie i pogłębienie wiedzy, postawa twórcza (Wojnar, 1964, s. 289).

Ważność i aktualność tej idei uważam za trwały i uniwersalny wkład w rozwój polskiej teorii wychowania estetycznego i pedagogiki ogólnej. Należy zaznaczyć, że ten kapitał edukacyjny nie został w pełni wykorzystany. I tak, dla przykładu, sformułowana propozycja kształcenia wizualnego ukazywała współzależność między sztukami wizualnymi a wychowaniem estetycznym. Jej zdaniem, choć istnieje antynomia między perspektywą sztuki a perspektywą wypowiedzi wizualnych typu reklamy, plakat to jedną z dróg jej przezwyciężenia jest kształcenie wizualne. Obraz oprócz tego, że zawiera prezentację jakiejś rzeczywistości oraz

jej transkrypcję odnosi się, zdaniem Wojnar, do humanistycznej funkcji sztuki, ponieważ dotyczy człowieka i świata, zakodowanego w wybranym języku artystycznym (Wojnar, 1966, s. 175). Kształcenie wizualne pozostaje niestety nadal bardziej w sferze postulowanej niż realizowanej, choć żyjemy w cywilizacji zdominowanej przez obraz.

Wojnar w 2016 r. wspominając książkę *Estetyka i wychowanie*, która miała dwa polskie wydania i była przekładana na języki obce, stwierdziła, że: „jest trudno dostępna i rzadko czytana” (2016, s. 22). Uznała, że ocena jej książki dokonana przez francuskiego estetyka Etienna Souriau trafnie oddaje jej motyw badawczy. „Ideę przewodnią powiedziałbym niemal wyznaniem wiary, które głosi ta książka jest przekonanie o znaczeniu sztuki dla kształtowania człowieka, dla jego wszechstronnego rozwoju, dla wychowania «umysłu otwartego»” (Wojnar, 2017, s. 22). Autorka we wstępie do pierwszego wydania *Estetyki i wychowania* napisała: „nowoczesny sposób widzenia w społecznej i pedagogicznej przydatności estetyki pozwala na postawienie problemu «pedagogiki estetycznej», której cel określamy w naszych rozważaniach jako wychowanie postawy otwartego umysłu” (Wojnar, 1964, s. 14)

Wracając po latach do oceny koncepcji otwartego umysłu zaznaczyła, że zawarte są w niej trwale kompetencje w rozwoju osobowym, jak: „wyrazisty i wrażliwy sposób postrzegania świata, zdolność do rozszerzenia zakresu osobowych doświadczeń, nieustanne wzbogacanie jakości zdobywanej wiedzy, twórcza wyobraźnia i kreatywna aktywność artystyczna, ogólnospołeczna. [...] Jest to możliwe dzięki sztuce, którą trzeba odczytywać jako „akt ludzki i bogactwo ekspresyjności” (Wojnar, 2017, s. 22).

Rozwój teorii wychowania na estetycznego Ireny Wojnar od połowy lat 70.

Pełny rozwój idei wychowania estetycznego Wojnar, jak i rozwój inicjatyw badawczych i edukacyjnych związanych z jej działalnością naukową nastąpił w latach 70. i można tu przyjąć cezurę zarówno powstania Zakładu Teorii Wychowania Estetycznego pod jej kierunkiem, 1976 r., jak i pierwszego wydania *Teorii wychowania estetycznego* w roku 1976. Kolejne wydania książki były w latach: 1980, 1984, 1995. Pełniły one rolę podręcznika akademickiego. Ta niezwykle cenna monografia miała charakter interdyscyplinarny i dostarczała wiedzę o tradycji polskiego wychowania estetycznego, do której ich autorka nawiązywała w swojej koncepcji wychowania estetycznego. Wojnar szczególnie ceniła w polskiej tradycji interpretację sztuki jako zjawiska duchowo-praktycznego i akcentowanie jej misji moralno-społecznej (Wojnar, 1995,

s. VII). Konsekwentnie, na różnych etapach swojej twórczości przywoływała idee sztuki Cypriana K. Norwida, który wskazywał na powiązanie sztuki z pracą i moralnością.

Inną znaczącą cechą działalności naukowej Wojnar rzadko spotykaną u twórców rangi światowej było popularyzowanie znaczących teorii zagranicznych, takich autorów jak: Fryderyk Schiller, John Dewey, Maurice Debesse, Robert Gloton, Celestyn Freinet, Herbert Read. Wydawane były one dzięki jej staraniom z zamieszczonym komentarzem wstępnym, często przez nią tłumaczone. Autorka koncepcji „otwartego umysłu przez sztukę”, sama w swojej twórczości taką postawę realizowała. Dawała także innym możliwość otwarcia się na treści zawarte w oryginalnych dziełach, niedostępnych w tym okresie dla polskich pedagogów i studentów.

Wzrost zainteresowania jej działalnością naukową i dydaktyczną uwidocznił się w nurcie badawczym i eksperymentalnym na rzecz wychowania przez sztukę, w którym uczestniczyli jej współpracownicy i uczniowie. W wielu dziedzinach edukacji estetycznej: muzycznej, plastycznej, filmowej, teatralnej i literackiej, publikowano wówczas nowatorskie rozwiązania dla praktyki i ich teoretyczne uzasadnienia na rzecz wychowania przez sztukę.

Efektem ich działań była także książka *O wychowaniu estetycznym młodego pokolenia. Polskie koncepcje i doświadczenia* pod redakcją Ireny Wojnar i Wiesławy Pielasińskiej (1990). Zaprezentowano w niej zarówno edukację estetyczną w poszczególnych dziedzinach sztuki, jak i integrującą te koncepcje teorię wychowania estetycznego. Książka stanowiła nie tylko prezentację osiągnięć ruchu naukowo-badawczego i dydaktycznego wielu pedagogów skupionej wokół „szkoły Wojnar”, ale była także dowodem realizacji ważnego dla niej dążenia dołączenia teorii z praktyką.

W wywiadzie w 2003 r. wyznała: „Mnie zawsze fascynowały działania praktyczne, mimo moich zainteresowań problematyką teoretyczną. [...] Wbrew dzisiejszym ocenom istniały bardzo ciekawe doświadczenia praktyczne, w tak zwanym terenie, w zakresie wychowania estetycznego, edukacji kulturalnej” (Wojnar, 2003, s. 22).

W *Teorii wychowania estetycznego* ukazana została zarówno historia edukacji estetycznej polskiej i europejskiej, jak i współczesne tendencje jej rozwoju, łącznie z koncepcjami amerykańskimi. Jak wynikało z dokonanej wówczas prezentacji i interpretacji, wychowanie estetyczne rozumiane jako proces całościowy, stanowi określoną orientację działalności wychowawczej, inspirowanej przez pedagogikę humanistyczną. Teoria wychowania estetycznego przedstawiona w ostatnim wydaniu tej książki, obejmuje: „refleksję o sztuce i refleksję o człowieku” stanowi skromną próbę uzasadnienia sensu i treści kształcenia i samokształcenia istoty ludzkiej, dzięki bogactwu wartości zawartych w różnych dziełach czy wytworach artystycznych, pobudzających doznania estetyczne, a także dzięki różnym rodzajom indywidualnej, swobodnej aktywności twórczej ludzi niebędących artystami” (Wojnar, 1995, s. 11). W ocenie Wojnar szczególnie ważne w tym czasie idee jak:

kreatywność i podmiotowość, zostały mocno zaakcentowane w teorii pedagogicznej przez twórców wychowania przez sztukę.

Charakterystycznym i oryginalnym w teorii wychowania estetycznego Wojnar jest mocne podkreślenie znaczenia funkcji poznawczej sztuki, zaprezentowane między innymi w pracach: *Estetyczna samowiedza człowieka* (1982) i *Sztuka jako podręcznik życia* (1984). Samowiedza w jej definicji to: „Wiedza o samym sobie, wiedza intymna, osobista osiągnięta niejako od wewnątrz w procesie tworzenia sztuki lub jej przeżywania, dzięki doświadczeniu łączącemu doznania i działanie estetyczne (Wojnar, 1985, s. 5).

Koncepcja sztuki jako podręcznika życia jest propozycją samoedukacji zmierzającej do udoskonalenia sztuki życia, samorealizacji w trzech podstawowych kręgach rzeczywistości: obiektywnej, międzyludzkiej i autorefleksyjnej (Wojnar, 1984, s. 236). Wojnar podkreśliła, iż sens sztuki w życiu człowieka sprowadza się do aktywizacji samowiedzy i samoedukacji. Sztuka ułatwia te procesy poprzez wzmacnianie autentyczności osobowych doświadczeń, kreatywnie przeżywanego własnego życia i intensyfikacji odczuwania wspólnotowości. Otwiera przy tym przestrzeń samorealizacji w aktach ekspresji.

Należy stwierdzić, że w latach 80. Wojnar zaproponowała koncepcję człowieka integralnego poprzez sztukę, którą można uznać za koncepcję homo aestheticus i to na długo przed propozycjami estetyków: Wolfganga Welscha, Richarda Shustermana czy Ellen Dissanayke. Potwierdzenie stałego odniesienia sztuki do relacji z człowiekiem w jego osobowym wymiarze można odnaleźć w publikacji Wojnar z 2017 r.: „Sztuka/sztuki pojmowana jako wielokrotność ekspresji życia odsłania bogactwo możliwości poszukiwania przez konkretnego człowieka, własnej prawdy moralnej, poczucia odpowiedzialności i wskaźników postępu” (Wojnar, 2017, s. 32). Innym argumentem na rzecz słuszności przypisaniu Wojnar koncepcji homo aestheticus było stanowisko jej uczniów i współpracowników. Doceniając głęboko humanistyczny wymiar tej teorii, księdze jej dedykowanej nadali tytuł: *Świat człowieka – świat sztuki* (1996).

W poszukiwaniu tożsamości przedmiotowej dla edukacji estetycznej w XXI w.

W wydanej w 2000 r. książce *Humanistyczne intencje edukacji* Wojnar stwierdziła, że wychowanie estetyczne wymaga rozstrzygnięć treściowych i metodycznych. Kilkanaście lat później odniosła się do dokumentu UNESCO *Mapa drogowa dla edukacji artystycznej* (2006), którego motywem powstania było, jej zdaniem, niedostateczne wykorzystanie możliwości wychowania przez sztukę. Z treści tego dokumentu

w jej ocenie wynika zobowiązanie do silniejszych powiązań między sztuką, kulturą i edukacją (Wojnar, 2016, s. 167). Warto podkreślić, że w dokumencie użyto pojęć „edukacja do sztuki” i „edukacja przez sztukę” pojmowanych analogicznie jak w polskiej terminologii.

W 2017 r. w publikacji związanej z jubileuszem Zakładu Teorii Wychowania Estetycznego napisała, iż w zupełnie innej społeczno-cywilizacyjnej perspektywie powraca pytanie o „człowieka integralnego”, a także pytanie o niekonwencjonalne metody i sytuacje pedagogicznego działania, które sprzyjać będą procesowi jego rozwoju i samorozwoju. W konkluzji dodała: „może zamiast «teoria wychowania estetycznego» czy nawet «teoria wychowania przez sztukę» powinno by to być «pedagogika mikrohumanizmu» taka teoria trafniej określa «interdyscyplinarne powinności edukacji» (Wojnar, 2017, s. 35).

Pisząc o mikrohumanizmie przywoływała z włoskiej literatury pedagogicznej, pracę Duccio Demetrio, który w tytule swojej książki użył słowa micropedagogia. Co, jak wyjaśniła, oznacza zainteresowanie jakością życia, jakością z kolei oznacza oryginalność, niepowtarzalność, wyjątkowość – stanowi atrybut nieskończonego i otwartego bogactwa twórczych istot ludzkich. Ma swoje źródło: „w mikroświatach, czyli w mikrorzeczywistości” (Wojnar, 2016, s. 182). Jest to w jej opinii propozycja wzmocnienia pedagogiki podmiotu ukierunkowana na samorozwój, samokształcenie, pełny rozwój homo humanus.

Wojnar w poszukiwaniu nowej formuły dla teorii wychowania estetycznego zwróciła uwagę na propozycję edukacji estetycznej Mario Genariego (1994). Książka zawiera propozycję struktury teoretycznej wychowania poliestetycznego. Kształcenie estetyczne, według Genariego, powinno wprowadzać do przeżywania wydarzeń estetycznych w praktyce kulturowego zróżnicowania, pobudzając postawę krytyczną i poszukiwania ekspresyjno-komunikacyjne (Wojnar, 1995, s. X). Szerzej o koncepcji Genariego Wojnar napisała w książce *Humanistyczne intencje edukacji* (2000, s. 172). Genari uważał, że każdy zabytek, każdy fragment urbanistyki należy odbierać jak opowieść: „każda jest tekstem zamkniętym w swych mechanizmach generatywnych i percepcyjnych, każda jest tekstem, który może być interpretowany” (Genari, 1994, s. 24.). Trzeba także zaznaczyć, że Genari znał i cenił teorię wychowania estetycznego Wojnar przywołując właśnie w tej książce dwie jej publikacje: *Estetica i pedagogia* (1970) oraz publikację z czasopisma *Rivista di estetica* (1970).

W wydanej w 2007 r. monografii zbiorowej z estetyki, Wojnar w rozprawie na temat: *O edukacji estetycznej. Głos pedagoga-humanisty* wznowionej w 2016 r., rozważała znaczenie edukacji estetycznej w XXI w., co oznacza, że nie wykreślała tego pojęcia ze swojej twórczości. Odniosła się również do teorii wychowania estetycz-

nego, to świadczy, że jej pytanie o zmierzch czy szansę edukacji estetycznej było od początku XXI w. trwale otwarte.

Śladami włoskich inspiracji teorią wychowania estetycznego Ireny Wojnar

Współpraca naukowa i dydaktyczna z włoskimi pedagogami na uniwersytecie w Padwie była przedstawiana przez samą Wojnar, jak i zaznaczana w opracowaniach o jej twórczości. Nieco mniej znane jest oddziaływanie jej teorii wychowania estetycznego na pedagogów z innych ośrodków naukowych Włoch. Wojnar opublikowała kilkanaście artykułów i rozpraw w wydawnictwach włoskich. Z kolei pierwsza jej publikacja o włoskich pedagogach ukazała się w 1957 r., gdzie dokonała przekładu fragmentu pedagogiki Luigiiego Volpicelliego. W antologii *Edukacja przez sztukę* w 1965 r. przedstawiła problemy edukacji estetycznej we Włoszech na podstawie fragmentów twórczości Volpicelliego i Marii Signorelli. Volpicelli był założycielem czasopisma: „I Problemi della Pedagogia”, które po latach przejął syn, Ignazio Volpicelli na jego łamach Wojnar również publikowała.

W latach 70. i później, po ukazaniu się jej książki i artykułów we Włoszech, wielu pedagogów, jak: Sergio Baratto, Carlo Piantoni, Cesare Golfari, Ignazio Volpicelli, Mauro Laeng powoływało się na jej teorię wychowania estetycznego w poszukiwaniu bardziej nowatorskich. W literaturze pedagogicznej są opracowania na temat inspiracji włosko-polskich teorią wychowania estetycznego (Zalewska-Pawlak, 2001, 2017). Wojnar przedstawiała koncepcje pedagogiczne wielu z nich zarówno w *Teorii wychowania estetycznego*, jak i na łamach czasopism (Piejka, 2013).

Teoria wychowania przez sztukę Wojnar uznana została we włoskiej pedagogice za ważną część dziedzictwa europejskiego. Baratto w 1982 r. napisał:

[...] estetyczność jako naturalna okoliczność twórczości człowieka znalazła potwierdzenie w argumentacji filozoficznej R. Garaudy. Czy T. W. Adorno, psychologicznej Ch. Valentino czy R. Arnheima. W pedagogice współczesnej podjęli rozważania nad estetycznym atrybutem wychowania: m.in.: Robert Gloton, Giovanni M. Bertin, Irena Wojnar (Baratto, 1982, s. 437).

Kilka lat później znana i ceniona psycholog sztuki Lucia Pizzo Russo, wysoko oceniła systematyzację rozbitej teoretycznie edukacji estetycznej, dokonaną przez Wojnar. Pizzo Russo opisała dwa jej ujęcie przedmiotowe: wychowanie do sztuki i wychowanie przez sztukę. Zgodziła się z opinią Wojnar, że współcześnie to wychowanie przez sztukę stanowi odpowiedź na problemy edukacyjne. „Choć pozornie jest to propozycja instrumentalnego wykorzystania sztuki, to jednak sta-

nowi w istocie koncepcję homo aestheticus, kształconego nie tylko przez wartości historycznie przynależne sztuce, na poziomie estetycznym, ale przede wszystkim przez wrażliwość i twórczość” (Pizzo Russo, 1986, s. 35). Niezależnie sformułowane opinie Pizzo Russo i Autorki o stworzeniu przez Wojnar pedagogicznej koncepcji homo aestheticus wskazuje na podobne odczytanie jej dorobku naukowego w polskiej i włoskiej pedagogice.

Na zakończenie warto zacytować jeszcze jeden fragment z książki Pizzo Russo: „dla dostrzeżenia różnorodności wkładu edukacji estetycznej w kształcenie człowieka odsyłam do Ireny Wojnar” (Pizzo Russo, 1986, s. 45).

Zakończenie

Zaprezentowane rozważania o teorii wychowania estetycznego Ireny Wojnar mają charakter metateoretyczny, nie są one bowiem tylko skróconą rekonstrukcją przeszłości, jej dorobku naukowego, ale wprowadzają także zachętę do dyskusji o teraźniejszości. Powinny skłaniać do refleksji o konsekwencjach wypierania podstaw teoretycznych, interdyscyplinarnych w relacji człowiek–sztuka, w dominującej obecnie tendencji badań empirycznych, wąsko specjalistycznych odnoszących się do wybranych funkcji sztuki. Przypomnienie dorobku naukowego Wojnar nie wynika wyłącznie z troski o zachowanie i ciągłość tradycji, ale z niepokoju o fragmentaryzację problemów edukacji estetycznej. Następuje przejmowanie jej zakresów przedmiotowych przez estetykę, socjologię sztuki, pedagogikę twórczości, arteterapię. Teoria wychowania estetycznego Wojnar jest doskonałym przykładem twórczości pedagogicznej o charakterze interdyscyplinarnym.

Edukacja estetyczna, była, jest i powinna być humanistyczną orientacją pedagogiczną. W konkluzji przytoczę cenioną przez Wojnar myśl Hansa Georga Gadamera: „W dziele sztuki spotykamy się z czymś bliskim, a jednocześnie to zetknięcie w zagadkowy sposób wstrząsa nami i burzy zwyczajność. W radosnej i strasznej grozie dzieło sztuki oznajmia: to jesteś ty – ale mówi także: Musisz zmienić swoje życie” (Wojnar, 1984, s. 6).

References

- Baratto, S. (1982). *Estetica educazione*. W: G. F. Arcais (red.), *Nuovo dizionario di pedagogia*. Roma: Paoline.
- Bogaj, A., Kwiatkowski, S. M. (red.). (2003). *Pedagodzy o sobie i o pedagogice*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Genari, M. (2007). *Educazione estetica*. Milano: Bompiani.

- Nawroczyński, B. (1959). O wychowaniu estetycznym. Sprawozdanie Wydziału Nauk Społecznych PAN. *Kwartalnik pedagogiczny*, 1, 26-39.
- Piejka, I. (2013). *Irena Wojnar – monografia bibliograficzna*. Warszawa: Elipsa.
- Pielasińska, W., Wojnar, I. (red.). (1990). *Wychowanie estetyczne młodego pokolenia – Polska koncepcja i doświadczenia*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Pizzo Russo, L. (1986). *Arte educazione estetica. Processi mentali*. W: P. Russo (red.), *Educazione estetica*. Palermo: Aesthetica Edizione.
- Read, H. (1976). *Wychowanie przez sztukę*. Wrocław: Ossolineum.
- Suchodolski, B. (1959, 1968). *Wychowanie dla przyszłości*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Suchodolski, B. (1959). Współczesne problemy wychowania estetycznego. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 1, 4–21.
- Suchodolski, B., Wojnar, I. (1972). *Nasza współczesność i wychowanie*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Volipcelli, L. (1957). Rozwój nauk pedagogicznych we Włoszech, tłum. I. Wojnar. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 2, 105–112, 17–38.
- Wojnar, I. (1964). *Estetyka i wychowanie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wojnar, I. (1966). *Perspektywy wychowawcze sztuki*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Wojnar, I. (1976, 1984, 1994). *Teoria wychowania estetycznego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wojnar, I. (1982). *Estetyczna samowiedza człowieka*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wojnar, I. (1984). *Sztuka jako podręcznik życia*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Wojnar, I. (2000). *Humanistyczne intencje edukacji*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Wojnar, I. (2007). O edukacji estetycznej – głos pedagoga humanisty. W: K. Wilkoszewska (red.), *Wizje i rewizje. Wielka księga estetyki w Polsce*. Kraków: Universitas.
- Wojnar, I. (2016). *Humanistyczne przesłanki niepokoju*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Wojnar, I. (2017). Zakład teorii Wychowania estetycznego na Uniwersytecie Warszawskim 1967-2007. Nadzieje – spełnienia – porażki. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 4, 17–38.
- Wojnar, I. (red.). (1965). *Wychowanie przez sztukę*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Zalewska-Pawlak, M. (2001). *Rola sztuki w wychowaniu. Polska tradycja pedagogiczna*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Zalewska-Pawlak, M. (2017). *Sztuka i wychowanie w XXI wieku. W poszukiwaniu zagubionej teorii sztuki życia i sztuki w wychowaniu*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.